

ВІДГУК

офіційного опонента

Данильченко Тетяни Вікторівни

на дисертаційну роботу Забаровської Світлани Миколаївни

**«Емоційна компетентність як чинник психологічного добробуту
особистості»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

за спеціальністю 053 Психологія

Дисертаційна робота С.М. Забаровської спрямована на дослідження процесу формування психологічного благополуччя – актуальної проблеми сучасної психології. Безперечно актуальність обраної проблематики підсилює увага до чинників його формування.

Сучасні реалії України зумовили появу нехарактерних для повсякденного життя загроз, дії комплексу стресорів, гострої невизначеності. До цих складних умов особистості доводиться швидко адаптуватися, віднаходити ресурси для подолання труднощів та зберігати психологічне благополуччя.

Ці виклики ставлять нові завдання як перед державою, так і перед українськими науковцями щодо розбудови системи психологічної допомоги та розробки науково-доведених технологій і методів для збереження психологічного благополуччя українців. Зокрема, у новому Законі України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» вже акцентована увага не лише на важливості запобігання виникненню психічних розладів у громадян, а й сприяння досягненню психологічного благополуччя.

У сучасній психології особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на вивчення особистісних детермінант психологічного благополуччя. Їх визначення дає змогу фахівцям розробляти і впроваджувати нові психологічні програми для підтримки благополуччя різних категорій

населення, особливо в кризових умовах. З огляду на зазначене, тема дисертаційного дослідження Забаровської Світлани Миколаївни є актуальною і важливою.

Вагомість проведеного дослідження підтверджено його виконанням у межах науково-дослідної роботи кафедри загальної та практичної психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, у рамках колективної науково-дослідницької теми кафедри «Психологічні основи здоров'я людини» (zareestrovana в УкрІНТЕІ, реєстраційний номер 0123U102293 від 24 квітня 2023 р.). Тему затверджено на засіданні Вченої ради Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол №5 від 02.12.2021 р.), узгоджено у бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол №2 від 04.06.2024 р.).

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає, передусім, в уточненні та доповненні дисертанткою змісту поняття емоційної компетентності, визначення її компонентів, особливостей розвитку в онтогенезі. Заслуговує на увагу розгорнутий аналіз теоретичних підходів до вивчення психологічного благополуччя особистості. Як результат, автором визначено такі складові психологічного благополуччя: суб'єктивне благополуччя, емоційний стан, самооцінку, самореалізацію та якість міжособистісних стосунків.

Було підтверджено, що емоційна компетентність є значущим чинником психологічного благополуччя, що дало можливість глибше зрозуміти роль емоційних навичок у підтримці ментального здоров'я.

Серед практичних здобутків дисертантки слід відзначити розроблену методiku для визначення психологічного благополуччя, що дає можливість діагностувати як загальний його показник, так окремі шкали, такі як «Задоволеність життям», «Позитивні емоції», «Ставлення до себе», «Ставлення до оточуючих», «Уявлення про майбутнє», «Наявність соціальної підтримки», «Життєві цілі», «Здатність до саморегуляції». Своєрідність

опитувальника полягає в тому, що дисертантка намагалася інтегрувати гедоністичні та евдемоністичні виміри благополуччя. Також на увагу заслуговує розроблена корекційно-розвивальна програма «На хвилях емоцій», яка містить попередні дослідження з цієї проблеми та рекомендована до впровадження у закладах освіти.

Основні наукові положення та результати дослідження відображено дисертанткою у 17 публікаціях, у тому числі: 5 статей (з них – 3 одноосібних) у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 10 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 2 наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації. Зазначені наукові праці достатньо повно відображають основний зміст та отримані результати дисертаційного дослідження.

Дисертантка чітко та науково коректно визначила мету, об'єкт, предмет та завдання дослідження, побудувала і реалізувала логічний алгоритм свого наукового пошуку.

У першому розділі «Теоретико-методологічні проблеми психологічного добробуту особистості» дисертанткою проаналізовано психологічну літературу з проблеми дослідження, окреслено основні підходи до дослідження психологічного благополуччя, охарактеризовані концепції вітчизняних науковців про сутність цього поняття. Психологічне благополуччя визначається авторкою як інтегрований, відносно стійкий психологічний стан, що виявляється у переживанні задоволеності життям та відчутті повноти власного функціонування.

Дисертанткою здійснена спроба узагальнити всі чинники психологічного благополуччя у чотири великі групи, які вона позначає такими узагальнюючими поняттями, як «якість життя», «психічне здоров'я», «особистісні диспозиції» та «особистісне ставлення». В роботі представлена авторська модель оптимального поєднання чинників психологічного благополуччя особистості.

У другому розділі дисертаційної роботи «Теоретичний аналіз проблеми розуміння емоційної компетентності як інтегральної характеристики особистості» дисертантка розмежовує поняття емоційного інтелекту та емоційної компетентності. Перше авторка розглядає як процесуальне явище, а емоційну компетентність – як продукт, результат реалізації здатностей і здібностей емоційного інтелекту. Емоційна компетентність трактується як інтегральна характеристика особистості, що поєднує в собі розвинені знання, уміння, навички, досвід, цінності та установки, що стосуються емоційної сфери.

В роботі, крім висвітлення особливостей розвитку емоційної компетентності в процесі дорослішання, здійснено аналіз підходів до вирішення проблеми її діагностування.

У третьому розділі дисертаційного дослідження «Емпіричне дослідження емоційної компетентності як чинника психологічного добробуту особистості» дисертанткою детально охарактеризовано етапи та методи емпіричного дослідження, описано вибірку досліджуваних, здійснено аналіз отриманих результатів. Відображено етапи стандартизації авторського опитувальника щодо визначення психологічного благополуччя особистості. Здійснено спробу дослідити емоційну компетентність як чинника психологічного благополуччя.

Аналіз отриманих результатів С.М. Забаровська проводить із застосуванням різноманітних статистичних методів – описового, кореляційного та факторного аналізу, що забезпечило надійність та достовірність отриманих результатів.

Проміжні і загальні висновки відповідають поставленим меті та завданням. Загалом слід відзначити чітку структуру роботи, науковий і водночас творчий стиль викладення матеріалу. Текст дисертації вдало структурований і логічно завершений, відчувається зацікавленість дисертантки науковим пошуком, інтерес до своєї теми і водночас – відсутність упередженості, що є свідченням професійності дисертанта.

Результати дослідження пройшли апробацію шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях, автор має достатню кількість публікацій у фахових виданнях, всі основні наукові результати відображено у публікаціях.

Можна зробити загальний висновок, що отримані в роботі результати характеризуються новизною, мають теоретичну та науково-практичну цінність, можуть бути застосовані для подальшої розробки цієї проблематики.

За загальної позитивної оцінки дослідження С.М. Забаровської, варто висловити наступні зауваження та побажання.

1. Є певні нюанси використання термінології. Зауважимо, що в українській мові є терміни і «благополуччя», і «добробут». Дисертантка використовує їх як абсолютні синоніми. Однак, на нашу думку, «добробут» в українській традиції частіше використовується для позначення економічного (матеріального) благополуччя, тоді як термін «благополуччя» більш поширений у вітчизняних наукових публікаціях з психології.

2. Причинно-наслідкові зв'язки. Головною метою роботи оголошено дослідження емоційної компетентності як чинника психологічного благополуччя. Вивчаючи чинники певного явища дослідники зазвичай використовують або експеримент, або, якщо такої можливості немає, регресійний аналіз для інтерпретації отриманих емпіричних даних. Авторка використала порівняння осіб з низьким та високим рівнем емоційної компетентності, що на нашу думку, ставить питання щодо адекватності такого статистичного прийому саме для доведення причинно-наслідкового зв'язку.

Також для доведення припущення було здійснено кореляційний аналіз між рівнем емоційної компетентності та рівнем психологічного благополуччя особистості (с. 188). Таким чином, дослідження доводить, що емоційна компетентність впливає на психологічне благополуччя, проте за такого дизайну дослідження можливий і зворотний ефект: особи з високим рівнем

благополуччя можуть мати кращу емоційну регуляцію, що потребує додаткових лонгітюдних досліджень. Питання причинно-наслідкових зв'язків емоційної компетентності та психологічного благополуччя залишається відкритим.

Також залишається незрозумілим місце емоційної компетентності серед інших чинників (генетика, соціально-економічні умови, культура), які можуть впливати на психологічне благополуччя. Їх вплив недостатньо враховано.

3. Методологія опитувальника. На наш погляд, спроба інтегрувати евдемонічний та гедоністичний підходи призвела до змішування причин (емоції, саморегуляція) та наслідків (суб'єктивне та психологічне благополуччя). В опитувальнику явно прослідковується наявність пар за системою «причина – наслідок»: «Позитивні емоції» – «Задоволеність життям», «Ставлення до оточуючих» – «Наявність соціальної підтримки», «Життєві цілі» – «Уявлення про майбутнє», «Здатність до саморегуляції» – «Ставлення до себе». Нам здається сумнівним поєднання цих вимірів в єдиний конструкт, або, принаймні недостатньо обґрунтованим.

4. Вибірка. У дослідженні основна вибірка складалася з учнівської молоді та дорослих із кількох областей України, з явною статевою диспропорцією (68,6% жінок та 31,4% чоловіків). Це не дає можливості врахувати ширший контекст, наприклад, культурні, соціально-економічні чи професійні відмінності. Це також може обмежувати застосування висновків до загальної популяції та потребує подальших досліджень на більш різноманітних групах людей.

5. Валідність і універсальність авторського опитувальника. Хоча інструмент пройшов стандартизацію (на 80 особах, що явно недостатньо), однак його застосування на ширшій та більш різноманітній вибірці може виявити певні обмеження у його ефективності або точності. Психологічне благополуччя – соціально бажаний феномен, але в опитувальнику використано лише прямі питання, що не передбачають негативного

контексту, відповідно очевидним буде вплив ефекту соціальної бажаності. Робота безумовно виграла б, якщо б дисертантка цей феномен певним чином врахувала. Авторка пояснює (с. 168), що передбачає діагностування мотивованих до самопізнання респондентів, однак це суттєво звужує можливу сферу застосування опитувальника, тим більше, що рівень мотивації не завжди можна врахувати.

6. Статистичний аналіз. Очевидним, при застосуванні опитувальника, є використання рангових змінних. Тому логічним кроком є здійснення перевірки на нормальність. Оскільки в представленій роботі дані щодо цього не наведені, ми здійснили її самостійно. Всі змінні очікувано мають асиметричний розподіл: при можливій похибці в 0,271 емпіричні показники асиметрії варіювалися від 0,434 до 2,5. За критерієм Колмогорова-Смирнова серед шкал опитувальника та його загального показника не виявлено нормальний розподіл. За загальним рівнем благополуччя явно наявні викиди (див. рис. 1). Все це унеможлиблює використання параметричних статистичних методів, зокрема кореляції Пірсона та застосування факторного аналізу.

7. Факторний аналіз. Вище зазначалося, що отримані рангові дані мають певні обмеження по застосуванню ФА. Також не дуже зрозуміла його мета. Авторка вказала (на С. 189), що він використаний «для узагальнення розуміння чинників психологічного добробуту». Однак по суті дисертантка виявила очікувані складові благополуччя: «Загальна оцінка якості життя», «Емоційна компетентність», «Я у майбутньому», «Життєвий успіх», «Соціальні відносини», «Задоволеність життям». По-друге, сумнівною є обрана кількість факторів. Дисертантка посилається на ефект «кам'янистого осипу» (С. 190), але на графіку чітко видно точку перелому у два фактори (що складають 53,8% дисперсії). По-третє, незрозумілим є включення надзвичайно низьких показників (факторне навантаження – 0,028...0,02) тільки на тій підставі, що вони є негативними. При чому в роботі на С. 191

посилаються на критерій Kline P. І зазначають, що «навантаження кожної змінної брали до уваги ..., якщо вони більше або дорівнюють 0,4».

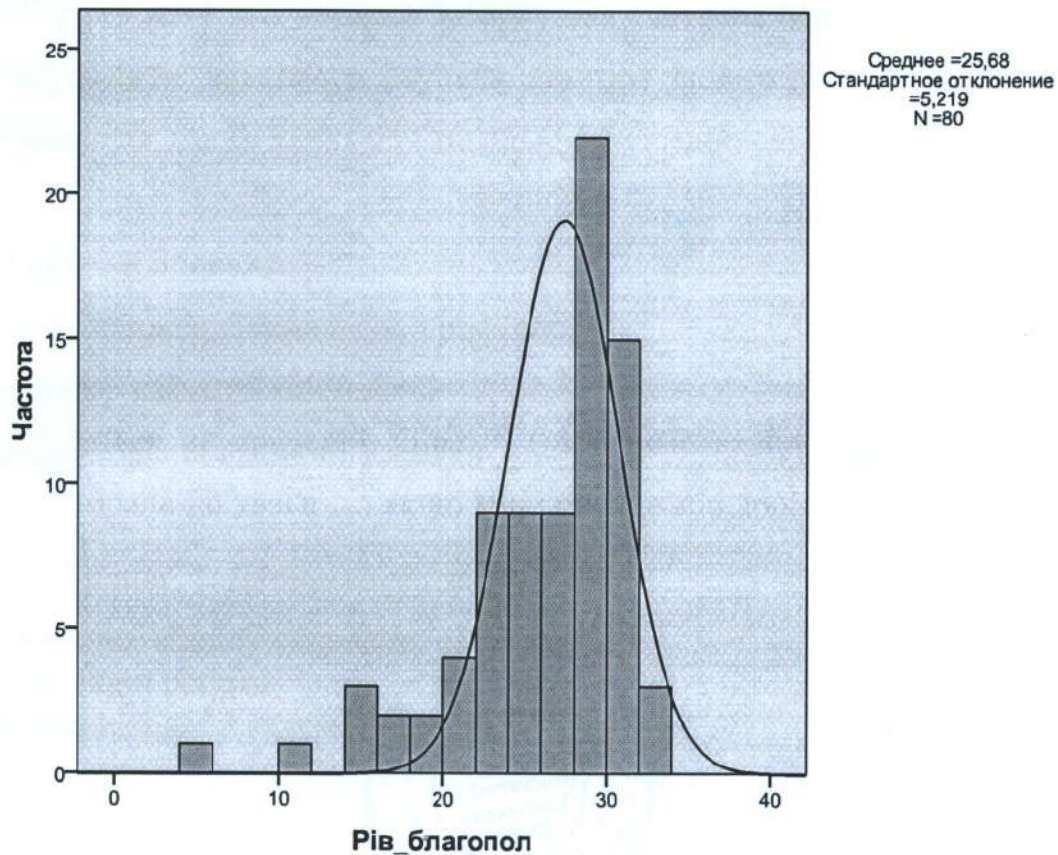

Рис. 1. Графік нормального розподілу за загальним показником психологічного благополуччя методики С.М. Забаровської

Проте, висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну оцінку дисертаційного дослідження і мають рекомендаційно-дискусійний характер.

Дисертаційна робота виконана на достатньому фаховому рівні, її зміст відповідає обраній темі дослідження та профілю спеціальності 053 Психологія. Поставлену мету досягнуто, а визначені дисертанткою завдання дослідження вирішено. Дисертація характеризується єдністю змісту і структури й повною мірою відображає внесок дисертантки в науку.

Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої

освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а її авторка Забаровська Світлана Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

Пенітенціарної академії України

Тетяна ДАНИЛЬЧЕНКО

Підпис Т. Данильченко засвідчую.

Начальник відділу кадрового забезпечення
та виховної роботи

Пенітенціарної Академії України

Світлана ПАВЛЕНКО